

BOLALAR ISHTIROKIDAGI YO‘L-TRANSPORT HODISALARINI KAMAYTIRISH BO‘YICHA XORIJIY TAJRIBALAR TAHLILI

Hamrokulov Rasuljon Madraimovich

(Toshkent davlat transport universiteti katta o‘qituvchisi)

Annotatsiya. *Ushbu ilmiy maqolada bolalar ishtirokidagi yo‘l-transport hodisalarini kamaytirish bo‘yicha xorijiy mamlakatlarning ilg‘or tajribalari kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqotda Shvetsiyaning "Vision Zero" (Nol Yo‘qotish) kontseptsiyasi, Niderlandiyaning "Xavfsiz Bolalar" yondashuvi va velosiped infratuzilmasi, Yaponiyaning erta ta'lim va jamoaviy mas'uliyat tizimi, Avstraliyaning qat'iy qonunchilik choralari, Germaniyaning tizimli monitoring tizimi (GIDAS) hamda Kanadaning iqlim va madaniy sharoitlarga moslashtirilgan dasturlari batafsil o‘rganilgan.*

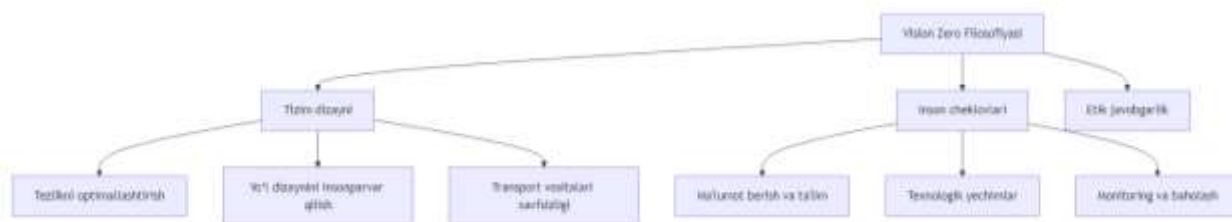
Annotation . *This scientific article provides a comprehensive analysis of the advanced international experiences in reducing road traffic accidents involving children. The study examines in detail Sweden's "Vision Zero" concept, the Netherlands' "Safe Children" approach and bicycle infrastructure, Japan's early education and collective responsibility system, Australia's strict legislative measures, Germany's systematic monitoring system (GIDAS), and Canada's climate- and culturally-adapted programs.*

Kalit so‘zlar : *bolalar yo‘l-transport hodisalari, yo‘l xavfsizligi, Vision Zero, xorijiy tajribalar, xavfsiz infratuzilma, bolalar avtokreslolari, yo‘l xavfsizligi ta'limi, velosiped infratuzilmasi, YTH statistikasi, xavf omillari, jamoaviy mas'uliyat, monitoring tizimlari, transport siyosati.*

Keywords, *children's road traffic accidents, road safety, Vision Zero, international experience, safe infrastructure, child car seats, road safety education, bicycle infrastructure, RTA statistics, risk factors, collective responsibility, monitoring systems, transport policy.*

Bolalar ishtirokidagi yo‘l-transport hodisalari (YTH) butun dunyoda jiddiy sog‘liqni saqlash muammosi bo‘lib qolmoqda. Jahon Sog‘liqni Saqlash Tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko‘ra, har yili 19 yoshgacha bo‘lgan 186,000 bola YTH natijasida halok bo‘lmoqda, bu kuniga 500 dan ortiq bolaning o‘limi demakdir. Ko‘plab rivojlangan mamlakatlar ushbu muammoni samarali hal qilishda muhim yutuqlarga erishgan. Ushbu maqolaning maqsadi – bolalar YTHlarini kamaytirish bo‘yicha xorijiy mamlakatlarning eng samarali tajribalarini tahlil qilish, ularning metodologiyasi, amaliy natijalari va boshqa mamlakatlar uchun o‘rganish mumkin bo‘lgan saboqlarini aniqlashdir.

Shvetsiya 1997-yilda "Vision Zero" dasturini joriy qilib, yo‘l-transport xavfsizligida inqilobiy yondashuvni boshladi. Asosiy g‘oya – inson xatolari mavjud bo‘lsa-da, tizim inson hayotini saqlab qolish uchun mo‘ljallangan bo‘lishi kerak.

1-rasm. "Vision Zero" dasturi

1-jadval

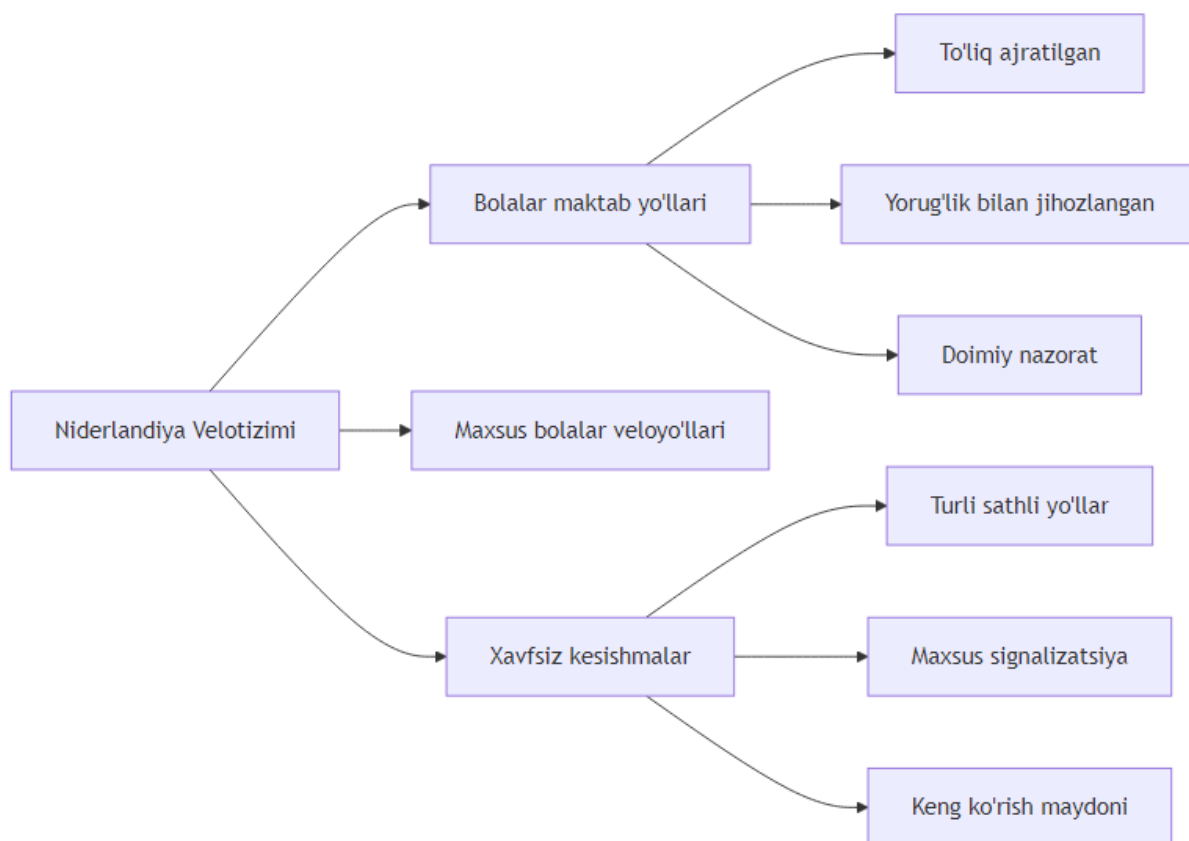
Vision Zero asosiy strategiyalari

Strategiya	Amaliy tatbiqlar	Bolalar uchun ahamiyati
Tezlikni boshqarish	Maktab zonasi 30 km/soat, turar-joy 50 km/soat	To'qnashuv energiyasini 75% kamaytiradi
Infratuzilma o'zgarishi	Fizik ajratuvchilar, dumaloq yo'laklar, tor yo'llar	Bolalarning yo'ldan chiqib ketish ehtimolini kamaytiradi
Avtomobil xavfsizligi	ISOFIX mahkamlash tizimi, avtomatik favqulodda tormoz	Bolalar avtokreslolarining samaradorligini oshiradi

Niderlandiyaning "Xavfsiz Bolalar" Yondashuvi "Woonerf" - Yashash Zonalari 1970-yillarda joriy etilgan ushbu konsepsiya aholi yashaydigan hududlarda transport va piyodalar harakatini tenglashtirishga qaratilgan.

Asosiy xususiyatlar:

- Yo'l sathining ko'tarilishi
- Ob'ektlar (daraxtlar, o'tirish joylari) bilan fizik ajratish
- Maksimal tezlik 15 km/soat
- Bolalar uchun keng o'yin maydonlari

2-rasm. Velosiped infratuzilmasi

2-jadval

Niderlandiya bolalar velosiped dasturi natijalari

Ko'rsatkich	1980 -yil	2000 -yil	2022 -yil	O'zgar ish
Bolalar velohodisalari	4500	1200	450	-90%
Maktabga velo bilan boruvchi bolalar	45%	65%	85%	+40%
Avariylar o'limi	150	40	12	-92%

Avstraliya bolalar avtokreslolarini qo'llash bo'yicha eng qat'iy qonunlarga ega.

3-jadval

Avstraliya avtokreslo qoidalari

Yosh	Vazn	Avtokreslo turi	Majburiylik darajasi
0-6 oy	8 kg gacha	Orqa tomonga qaragan	100%, politsiya tekshiruvi
6 oy-4 yosh	8-18 kg	Oldinga qaragan	100%, jarima 300-500 AUD
4-7 yosh	18-26 kg	Booster kreslo	95% amal qilish
7-16 yosh	26 kg dan	Booster yoki kamar	90% amal qilish

"Bolalar uchun xavfsiz avtomobil" dasturi

Dastur doirasida:

1. Avtomobil ishlab chiqaruvchilari bilan hamkorlik
2. ISOFIX tizimini standartlashtirish
3. Avtokreslolarini tekshirish markazlari
4. Ijara tizimi - kambag'al oilalar uchun

Natijalar:

- Bolalar o'limi 71% kamaydi (1990-2020)
- Avtokreslo ishlatish darajasi 98% ga yetdi
- Jiddiy jarohatlar 65% kamaydi

4-jadval

Muvaffaqiyatli tajribalarning umumiy tamoyillari

Tamoyil	Tavsif	Misollar
Holistik yondashuv	Barcha omillarni qamrab olish	Vision Zero (Shvetsiya)
Ilmiy asos	Tadqiqot va ma'lumotga asoslanish	GIDAS (Germaniya)
Jamoaviy ishtirok	Hamma tomonlarning jalb qilinishi	Yaponiya mahalla tizimi
Innovatsion texnologiya	Zamonaviy yechimlardan foydalanish	Sensor tizimlari
Davomiylik	Uzoq muddatli dasturlar	20+ yillik dasturlar
Moslashuvchanlik	Mahalliy sharoitga moslashtirish	Kanada qishki dasturi

Qiyinchiliklar va cheklovlar

1. **Moliyaviy resurslar** talabi yuqori
2. **Madaniy o'zgarishlar** uzoq vaqt talab qiladi
3. **Siyosiy iroda** davomiyligi muammosi
4. **Statistik ma'lumotlar** to'planishidagi qiyinchiliklar
5. **Texnologik tengsizlik** rivojlanayotgan mamlakatlar uchun

Xulosa va tavsiyalar

Xulosa qilib aytganda hech bir yakkaxon chora (nafaqat qonun, nafaqat ta'lim, nafaqat infratuzilma) kutilgan natijani bermaydi. **O'zbekiston uchun tavsiyalar:**

1. **"Vision Zero" tamoyillarini** mahalliyashtirish, avval maktablar va bolalar muassasalari atrofida boshlash.
2. **Statistik tizimni** takomillashtirish, har bir bolalar YTHsini chuqur tahlil qilish.
3. **Bosqichma-bosqich yondashuv** - eng muhim muammolarni aniqlab, ularni hal qilish.
4. **Xalqaro hamkorlikni** kuchaytirish, tajriba almashish.
5. **Ota-onalar ta'limi** dasturlarini keng joriy etish.
6. **Innovatsion texnologiyalarni** jalb qilish, ayniqsa maktablar atrofida.

Bolalar yo'l-transport xavfsizligi masalasi nafaqat transport siyosati, balki kelajak avlod sog'lig'i va farovonligi masalasidir. Xorijiy mamlakatlarning muvaffaqiyatli tajribalari bu yo'l-da yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi ishchi modellar sifatida xizmat qilishi mumkin, ularni

mahalliy sharoit va madaniyatga moslashtirib ishlatish zarur. Faqat izchil, ilmiy asoslangan va jamoaviy sa'y-harakatlar bilan bolalar YTHlarini sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. (2021). Global Status Report on Road Safety 2021. Geneva: WHO Press. JSSTning global yo'l xavfsizligi hisobotida bolalar YTH statistikasi va global strategiyalar keltirilgan.
2. Swedish Transport Administration. (2020). Vision Zero for Youth: Road Safety Performance in Sweden. Stockholm: Trafikverket. Shvetsiyaning "Vision Zero" dasturining bolalar xavfsizligiga qaratilgan natijalari va amaliy tajribalari.
3. Pucher, J., & Buehler, R. (2008). Making cycling irresistible: Lessons from the Netherlands, Denmark and Germany. Transport Reviews, 28(4), 495-528. Niderlandiyaning velosiped infratuzilmasi va bolalar xavfsizligi bo'yicha qo'llanilgan innovatsion usullar.
4. Nakagawa, Y., et al. (2017). Effectiveness of school-based road safety education programs for children in Japan. Journal of Traffic Medicine, 45(2), 45-52. Yaponiyada maktab asosida olib boriladigan yo'l xavfsizligi ta'lim dasturlarining samaradorligi tadqiqi.
5. Otte, D., et al. (2012). The German In-Depth Accident Study (GIDAS) – A valuable tool for safety research. International Journal of Crashworthiness, 17(4), 375-382. Germaniyaning chuqur YTH tahlili tizimi (GIDAS) va uning bolalar hodisalarini o'rganishdagi ahamiyati.
6. Oi Inoyatovich, Ae Xalim O'g'li, Ts Qodirovich (2023). Avtomobil Yo 'L Ekspertizasi Bo 'Yicha Ya'ni Yo 'L Sababli Sodir Etilgan Yth. O'zbekistonda Fanlararo Innovatsiyalar Va Ilmiy Tadqiqotlar Jurnali 2 (18) 442-446.
7. ШХ Шерматов, ШИ Аbruев, ЭХ Абдусаматов (2022). ВЛИЯНИЕ ДОРОЖНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ НА ПЕШЕХОДНОЕ ДВИЖЕНИЕ НА ПЕРЕСЕЧЕНИИ АХАНГАРАНСКОЙ ПАРКЕНТСКОЙ И ОБЪЕДИНЕННОЙ ДОРОГ. Экономика И Социум 12-1 (103) 1089-1096.
8. ШХ Хакимов, РГ Саматов, СС Ражапова, ДА Абдураззакова, Э Абдусаматов, Ш Аbruев (2022). СНИЖЕНИЕ КОЛИЧЕСТВА ВЫХЛОПНЫХ ГАЗОВ ТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ ПУТЁМ КОМПЬЮТЕРНОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ПЕРЕКРЕСТКА. Экономика И Социум 9 (100) 715-724.
9. ШХ Шерматов, ШИ Аbruев, ЭХ Абдусаматов, НХ Турсунов, ЖА Чориев (2022). МЕТОД ОПРЕДЕЛЕНИЯ ГОРЯЧИХ ЗОН ГОРОДСКИХ ДОРОЖНО-ТРАНСПОРТНЫХ ПРОИСШЕСТВИЙ. Экономика И Социум 12-1 (103) 1097-1104.
10. Ў Исоханов, Э Абдусаматов, С Турдибеков (2022). ПИЁДА ИШТИРОКИДА ЁНЛАНМА МАСОФА САҚЛАНМАСДАН СОДИР ЭТИЛГАН ЙТХ ТАҲЛИЛИ. IJODKOR O'QITUVCHI 2 (24) 220-222.
11. OI Inoyatovich, AE Xalim O'g'li, TS Qodirovich (2023). AVTOMOBIL YO 'L EKSPERTIZASI BO 'YICHA YA'NI YO 'L SABABLI SODIR ETILGAN YTH. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI 2 (18) 442-446.